

UN MANUSCRIS INEDIT DESPRE ACTIVITATEA LUI OCTAVIAN GOGA ÎN ROMÂNIA ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (II)¹

Elie Bufnea relatează în însemnările sale că încă din luna aprilie 1916, intuind decizia de abandonare a neutralității ce urma să fie adoptată de diriguitorii țării, Octavian Goga l-a contactat pe colonelul Vlădescu, comandantul Regimentului 80 infanterie din București, obținând să fie admis în unitate pentru instrucție militară. La poligonul de tragere, alături de un căpitan din regiment, i-a fost instructor și fratele său Eugen, care făcuse războiul aproape un an (1914-1915) cu gradul de sublocotenent rezervist în armata austro-ungară². Constituția lui fizică era, însă, extrem de șubredă, nicidecum pe măsura dorinței sale de a deveni combatant. “Într-o seară din aceeași lună aprilie – scrie Bufnea cu o vizibilă notă de duioșie și compasiune –, mi s-a plâns că-l doare umărul drept. Pieptul lui Octavian Goga avea aspect de feminitate fină, nu de masculinitate aspră și rezistentă. Datorită tragerilor la țintă i se învinețise umărul și îl durea. Era însă mulțumit că nu se duce la război neinstruit”³.

A doua zi după declarația de război a României împotriva Austro-Ungariei – credincios deciziei de a participa nemijlocit la dezrobirea Ardealului –, Goga s-a prezentat la Ministerul de Război și a cerut să fie admis la cursurile intensive de ofițeri de rezervă. Conform relatării lui Bufnea, răspunsul ministrului de resort, Vintilă Brătianu, a fost prompt și categoric: poetul Goga nu poate fi admis în armată și cu atât mai puțin voluntar într-o unitate destinată frontului, deoarece “prezența sa este cu mult mai necesară în activitatea de propagare a idealului național, pe tărâmul căreia era printre cei mai cunoscuți și apreciați purtători de stindard”⁴. În legătură cu aceasta mai există și relatarea lui I. Gh. Duca, pe atunci ministru în guvernul Brătianu, relatare care exprimă un alt punct de vedere. Fără să precizeze dacă a fost sau nu de față la întrevvederea lui Goga cu ministrul de război, Duca arată în bine cunoscutele sale *Memorii* că poetul i-a cerut lui Vintilă Brătianu să-l accepte ca voluntar și să-i încredințeze o misiune la comandamentul uneia dintre unitățile care înaintau în Transilvania. Acestuia i s-a părut că cererea lui Goga este pur formală și că de fapt fugea de front, “atitudine nepermisă unui ardelean, unui om care ceruse cu atâta stăruință războiul”⁵. Drept urmare, i-a făcut poetului o “strașnică morală” și l-a îndemnat sarcastic să o pornească pe front cu un regiment, ca orice combatant. Bineînțeles, orgoliosul ardelean s-a simțit adânc jignit de acest tratament, astfel că, după părerea lui Duca, “de la acest incident nenorocit a pornit dușmănia lui împotriva fraților Brătianu și, în general, a partidului liberal, dușmănie care s-a manifestat după armistițiul (de la Focșani, din decembrie 1917 – n.n.) atât de viu și care s-a mai domolit abia mai târziu, când printr-un concurs întreg de împrejurări i-a fost dat lui Ionel Brătianu să ajute pe Goga în realizarea unora din ambițiile sale politice ulterioare”⁶.

I. Gh. Duca mai amintește că resentimentele lui Octavian Goga față de Brătieni s-au manifestat, de pildă, într-o împrejurare de la începutul anului 1917. În acel timp, guvernul de la Iași a început să simtă nevoia organizării unor acțiuni de propagandă națională peste hotare în scopul obținerii sprijinului Aliaților în favoarea dezideratelor românești. Din însărcinarea primului ministru, Duca⁷ i-a cerut lui Goga să redacteze o broșură asupra problemei românilor din Ardeal, care să fie apoi tradusă în câteva limbi de largă circulație și răspândită în statele occidentale. El afirmă că poetul i-a

¹ Prima parte a studiului a fost publicată în *Annales Universitatis Apulensis*, 2001, nr. 6/1, p.187-196;

² Eugen Goga a luptat în Galiția, a căzut prizonier la ruși și a fost internat în lagărul din orașul siberian Irkutsk, de unde a fost eliberat în vara anului 1915, ca urmare a intervenției fratelui său pe lângă ministrul Rusiei la București, Stanislav Poklewski Koziel. La începutul anului 1916 el s-a înrolat voluntar în armata română, împreună cu numeroși alți ardeleni și bucovineni aflați în Vechiul Regat.

³ Arhiva Muzeului Unirii din Alba Iulia (A.M.U.): Elie Bufnea, *Octavian Goga – oameni și crâmpie din zbuciumul luptătorului pentru unitate națională*, mss. dact., inv. 6823, p. 110.

⁴ Loc. cit., p. 114.

⁵ Ion Gh. Duca, *Memorii. Războiul (1916-1917)*, vol. III, București, 1994, p.31. Vezi și Octavian Goga, *Ne învață Mărășeștii*, (cu un cuvânt introductiv de Stelian Neagoe), Iași, 1983, p. 17.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Mai ales în timpul neutralității, dar și după intrarea în război, Ion I.C. Brătianu a evitat contactele directe cu refugiații din Ardeal și Bucovina, pentru a nu fi suspectat pe plan extern că este influențat în decizii de opiniile unor cetățeni ai altui stat. Legăturile guvernului cu liderii refugiaților fiind considerate necesare, el l-a învestit pe I. Gh. Duca cu misiunea de a se întâlni și a trata cu aceștia.

promis că o va scrie, dar apoi “de câte ori insistam, invoca vreo scuză și făgăduia că peste câteva zile se va pune pe lucru”. În cele din urmă, “toate stăruințele mele au fost zadarnice, a plecat în Rusia, de acolo la Paris și n-am mai auzit de broșură”. Duca presupune că putea “să fi fost pur și simplu lene, apatie de incorigibil sibarit”, însă crede mai devreme că a fost vorba de “reavoință, un fel de a manifesta ostilitatea sa împotriva Guvernului, în special împotriva Brătienilor”⁸. Relatările păstrate sunt contradictorii și în acest caz. Un alt ardelean refugiat în Regat în anii războiului, Onisifor Ghibu – prieten apropiat al poetului –, arată că Goga a scris totuși o lucrare de oarecare proporții despre “suferințele românilor de sub coroana austro-ungară, pe care nu a putut să o publice sub rigorile impuse guvernului Marghiloman de germanii biruitori”. Plecând spre Franța prin Rusia, acesta l-a vizitat la Chișinău, lăsându-i în grijă manuscrisul, din care a publicat un fragment în ziarul *România nouă*, după moartea lui Goga (1938), o altă parte în ziarul *Curentul* din București și un al treilea fragment într-o broșură a *Bibliotecii Astei basarabene*. Restul s-a pierdut în “condiții necunoscute”, dar completează Ghibu, “o parte a manuscrisului s-a păstrat în arhiva mea”⁹. În 1927, la nouă ani după actul istoric al întregirii românești, tot el a înmănușiat fragmentele păstrate într-un volum pe care l-a publicat la Cluj sub titlul: *O. Goga, Pagini din luptele ardelenilor pentru Unire*¹⁰.

Într-o altă referire la poet, Duca adaugă că atunci când a vizitat pentru a treia oară Ardealul după Unire, în august 1919, a putut constata că, în funcția sa de ministru în Consiliul Dirigent, “Goga lucra pe capete ca să îndepărteze de Partidul Liberal simpatiile reale pe care până atunci ardelenii le avuseseră pentru el și pentru frunțașii lui ... Iar ambițiile lui personale îl îndemneau să împiedice o politică (a Partidului Național Român din Transilvania – n.n.) de apropiere cu liberalii, care ar fi întărit pe Maniu și pe antagoniștii lui din Ardeal”¹¹.

Întorcându-ne la însemnările lui Elie Bufnea, acesta relatează că după întrevederea cu Vintilă Brătianu, Octavian Goga, care nu era “omul pe care să-l dezarmeze primul refuz, chiar dacă el venea din partea fratelui primului ministru”, a apelat din nou la colonelul Vlădescu, iar în 30 august 1916 s-a prezentat la regiment, fiind încadrat ofițer voluntar cu gradul de sublocotenent¹². Cu o zi înainte, i-a dăruit tânărului său mentor un exemplar din volumul de versuri *Cântece fără țară*, cu dedicația: “Pe urmele sângelui care se varsă acum vor răsări cântecele oamenilor cu țară. Oct. Goga, București, 29 august 1916”¹³. În aceeași zi – scrie Bufnea – a început un al treilea caiet de *Însemnări din zilele războiului nostru*, în a cărei introducere și-a reafirmat credința în izbânda unității naționale pe calea armelor. “În continuare, a caracterizat în fraze scurte și în cuvinte caustice pe toți oamenii politici proeminenți cu care a colaborat în timpul neutralității ... Nici unul nu era perfect, nici măcar marii săi prieteni Nicolae Filipescu și Barbu Delavrancea. Cei mai crud caracterizați erau părintele Vasile Lucaciu și profesorul Simion Mândrescu”¹⁴.

La 1 septembrie Regimentul 80 infanterie a primit ordinul de plecare spre frontiera din Carpați, dar după numai câțiva kilometri de marș a fost întors din drum și dirijat spre Dunăre, unde situația devenise critică. “Ajuns la Turtucaia – citim în manuscrisul lui Bufnea –, sacrificiul lui Octavian Goga era posibil să se realizeze chiar acolo, fără să ajungă să lupte în primele rânduri pentru Ardeal”¹⁵. Împrejurările au făcut însă să se întâmple altfel. În timp ce fratele său Eugen, înrolat și el voluntar în Regimentul 80, a participat efectiv și cu multă vitejie¹⁶ la dramatica înclăștare de la sudul Dunării, Octavian Goga a fost reținut din ordin de la București pe celălalt mal, la Oltenița, fiind doar “martorul ocular al scenelor groaznice ce s-au desfășurat la căderea cetății (Turtucaia – n.n.)”¹⁷. Trebuie să mai adăugăm totuși că nu s-a mulțumit să fie doar “martor ocular”, cum a scris I. Gh. Duca, ci a însoțit trecerea trupelor române peste Dunăre, vorbind soldaților și “arătându-le în cuvinte vibrante ce înseamnă războiul de astăzi și cât de neprecupețită trebuie să fie jertfa tuturor”¹⁸.

⁸ Ion Gh. Duca, *op. cit.*, p. 180-181.

⁹ Onisifor Ghibu, *Oameni între oameni. Amintiri*, București, 1990, p. 92.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Ion Gh. Duca, *Memorii. Războiul (1916-1917)*, vol. IV, București, 1994, p. 217-218.

¹² A.M.U.: Elie Bufnea, *mss.cit.*, p.114.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 114-115.

¹⁵ *Ibidem*, p. 116.

¹⁶ Ion Gh. Duca, *op. cit.*, vol. III, p. 31; Octavian Goga, *Ne învață Mărășeștii*, p.17.

¹⁷ Ion Gh. Duca, *op. cit.*, vol. III, p. 31.

¹⁸ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. I, București, 1989, p. 325; Vezi și A.M.U.: Elie Bufnea, *mss.cit.*, p.118.

Continuându-și relatarea despre prezența lui Goga pe front, Elie Bufnea scrie că soția acestuia, îngrijorată de ce i se putea întâmpla, s-a adresat lui Delavrancea, lui Duca și altor cunoscuți, rugându-i să intervină pentru a se pune capăt aventurii exaltatului ei soț. În cel mai scurt timp, Vintilă Brătianu a ordonat înapoierea lui Goga în capitală, sub supravegherea căpitanului Virgil Bădulescu, ofițer în Regimentul 80. Mult mai târziu, în timpul celui de-al doilea război mondial, Bădulescu, acum general al armatei române, i-a istorisit lui Bufnea cum a decurs misiunea sa de a-l însoți pe Goga la București. “Nu, domnule căpitan, nu ! – i-ar fi spus acesta – Nu mai am nici un rost la București. Ce am avut de spus acolo, am spus. Rostul meu este acum aici, lângă ostașii aceștia și lângă fratele meu Eugen. Vreau să mă duc cu ei la biruință sau la moarte. Ce vrei de la mine ? Copii n-am, nevasta e asigurată. Ce vrei ?”¹⁹. Cu toată stima ce i-o purta, căpitanul s-a văzut nevoit să insiste, amintindu-i că în armată ordinele se cer executate necondiționat. Octavian Goga, a cărui plecare intempestivă pe front ajunsese cunoscută până în cele mai înalte cercuri oficiale, a fost condus la București, iar colonelul Vlădescu a fost aspru sancționat pentru hotărârea luată fără aprobarea Ministerului de Război. Eugen, fratele poetului, a rămas în unitate, participând la drama trupelor române din Dobrogea, la retragerea în sudul Moldovei, iar în vara anului 1917 a fost grav rănit pe frontul Mărășeștilor²⁰.

După încheierea bătăliei și ocuparea cetății Turtucaia de către trupele bulgaro-germane, s-a constatat că pierderile armatei române erau uriașe: 6.000 de soldați și 160 de ofițeri morți sau răniți, 28.000 de soldați și 480 de ofițeri luați prizonieri, 100 de tunuri, 62 de mitraliere și alte materiale capturate de inamic²¹. “Căderea Turtucaiei a făcut o enormă impresie – scrie istoricul Constantin Kirițescu –, atât prin paguba materială, cât și prin efectul ei moral. Ea ne-a făcut de bațocura dușmanilor și ne-a compromis în fața prietenilor (Aliaților – n.n) ... Și rușinea de la Turtucaia nu numai că ne-a palmuit obrazii și ne-a însângerat inimile, dar a influențat adânc desfășurarea ulterioară a războiului. Ea este cauza inițială a nenorocirilor și a dezastrelor ce au urmat”²². Cauzele înfrângerii sunt multiple, ținând mai ales de greșelile de comandă și de insuficienta pregătire a trupeii. I. Gh. Duca le rezumă în câteva cuvinte: “Nimeni nu își făcuse datoria, nimeni nu îndeplinise misiunea ce i se dăduse”²³.

Întors în Capitală, Goga a trăit cu o maximă intensitate “catastrofa națională” de la Dunăre, presimțind parcă nenorocirile ce mai urmau să se abată asupra țării. Zile la rând a fost profund deprimat și total dezamăgit de mersul războiului pe care îl ceruse cu atâta insistență, cu atât mai mult cu cât vești tot mai alarmante soseau și de pe frontul din Transilvania. Au fost momente când adversitatea sa față de guvernanți, pe care îi socotea răspunzători pentru starea oștirii, s-a transformat în “ură de revoluționar”²⁴. În caracterizările sale cu privire la diverși oameni politici sau înalți ofițeri răspunzători de instruirea și înzestrarea armatei vedea pretutindeni doar mercantilism, afaceri dubioase, hoții și putregai. În unitatea națională, pe care o socotea mai necesară ca oricând, vedea nu numai o necesitate istorică ci și o șansă de “mântuire morală a țării prin Ardeal”²⁵.

Ca și în alte împrejurări, acuzele sale s-au îndreptat mai ales împotriva Brătienilor. Într-un jurnal intim, intitulat “Frământări dintr-o prăbușire”²⁶, i-a caracterizat drept “mici negustori sectari”, pe care “generația tânără se arată incapabilă să-i măture cândva cu toată șleahța de bandiți și găinari care mișună din umbră”. De-a dreptul devastatoare este nota inserată în jurnal la sfârșitul lunii noiembrie 1916, sub efectul îngrijorării produse de apropierea armatelor inamice de Capitală: “Brătianu, cu frații lui, șeful unui angrenaj de exploatare a mulțimii, păstrează și mai departe răspunderea. Nu cred că va fi pedepsit acum, dar istoria va stigmatiza odată obrazul acestui om vinovat, meschin, dictator oriental, înconjurat de eunuci politici și slugi păcătoase. Oricât de evidentă catastrofa, el nu se va retrage, fiindcă își dă seama că o cădere astăzi ar echivala cu o îngropăciune”²⁷.

Din însemnările lui Elie Bufnea, nu reiese dacă a avut sau nu cunoștința de acest jurnal al poetului și, în general, de acest gen de caracterizări. Dimpotrivă, el afirmă că l-a auzit pe Goga în

¹⁹ A.M.U.: Elie Bufnea, *mss.cit.*, p.119.

²⁰ *Ibidem*, p. 117.

²¹ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. I, p. 336; Ion Gh. Duca, *op. cit.*, vol. III, p. 20.

²² Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. I, p. 339.

²³ Ion Gh. Duca, *op. cit.*, vol. III, p. 20.

²⁴ A.M.U.: Elie Bufnea, *mss.cit.*, p.120.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Cu ani în urmă, manuscrisul s-a aflat în posesia lui Ion Dodu Bălan, care îl citează în bine cunoscuta sa monografie dedicată poetului, apărută în 1971.

²⁷ Cf. Ion Dodu Bălan, *Octavian Goga*, București, 1971, p. 133-135.

repetate rânduri rostind cuvinte de apreciere la adresa șefului guvernului, pe care, dincolo de “imputările frecvente ce i le aducea”, îl considera singurul om politic român potrivit momentului²⁸. Prin urmare, dacă Bufnea avea cunoștință de asemenea etichetări extrem de dure, absența comentariilor pe această temă din paginile manuscrisului său credem că se explică prin dorința de a nu păta imaginea idolului său, conștient fiind că – indiferent de opiniile de moment ale unora sau altora – Ion I. C. Brătianu era o uriașă personalitate și își avea asigurat un loc de seamă în istoria neamului.

Bufnea consemna, însă, că erau în firea lui Goga, mai ales în momentele de mare nemulțumire, caracterizările lipsite de menajamente, adeseori nedrepte și insultătoare, chiar și la adresa unor oameni apropiați, care se bucurau de excelență și unanimă considerație. Pe “nenea Barbu” Delavrancea, cu toată stima și prețuirea pe care i le purta scriitorului și militantului național, îl considera “un romantic rătăcit în vremurile lui Ștefan cel Mare” (aluzie la drama *Apus de Soare*), iar pe tovarășul său ardelean, Vasile Lucaciu, îl definea, nici mai mult, nici mai puțin, ca “personalitate execrabilă, șiretenie provincială, pomanagiu, iubitor de femei și de vin bun”²⁹. Bufnea completează această relatare, precizând că chiar soția sa Hortensia, cu bunul simț ce o caracteriza, s-a simțit nevoită să-i reproșeze: “Dragă Tavi, știi bine că Vasile Lucaci reprezintă un capitol din istoria Ardealului, și tu nu ești un gazetar iresponsabil la o fițuică de partid. Cuvântul tău este greu și rămâne. Trebuie să-l cântărești bine când îl așterni pe hârtie. Te-ai întrebat vreodată câți oameni avem noi ardelenii ca părintele Lucaci ?”³⁰.

După zilele de depresie care au urmat dureroasei experiențe de la Turtucaia, Goga “și-a dat seama că nu-i este permis să continue în acest fel, deoarece ar fi însemnat să se decidă de propriile idealuri, de întregul său trecut”. Hotărât să-și asume de astă dată rolul de însuflețitor al moralului oștirii, a inițiat o “foaie pentru soldați” destinată frontului, care a și apărut la București, însă în numai două numere duminicale, din 11 și 18 septembrie 1916. Sub titlul *Gazeta ostașilor*, publicația cuprinde articole scrise “în semn de recunoștință soldaților viteji care cu brațul lor lărgesc hotarele României”³¹, purtând semnăturile unor cunoscute personalități, printre care Nicolae Iorga, Mihail Sadoveanu, Ion Agârbiceanu, Ion Minulescu, Onisifor Ghibu, George Ranetti și alții. Goga însuși, care și-a asumat conducerea gazetei, a publicat în ambele numere câte un articol profund mobilizator, sub titlurile de *Regele și Regina*³² și *Suflete sălbătice*³³.

Nu cunoaștem din ce motiv editarea *Gazetei ostașilor* a încetat după o atât de scurtă apariție. Este posibil ca hotărârea să fi fost luată chiar de Goga, sub impresia situației de la o zi la alta mai alarmantă, generată de retragerea armatei din Carpați și din Dobrogea, sub presiunea crescândă a inamicului. Mai plauzibil ni se pare ca ea să fi fost determinată de un ordin de sus, ceea ce s-ar explica prin faptul că Marele Cartier General dispusese deja ca numeroși oameni de condei aflați în Capitală să fie grupați în vederea editării unei gazete unice de front, destinată întregii armate. După cum se va vedea, din această hotărâre a rezultat ziarul *România*, în conducerea căruia lui Octavian Goga i-a fost rezervat un rol de primă importanță³⁴.

Pe la mijlocul lunii octombrie au sosit la București, venind de la domiciliul lor din Căciulata, părinții Hortensiei, Partenie și Maria Cosma, împreună cu care, la insistențele socrului său, Goga a acceptat să se refugieze la Iași. Pe Bufnea, după mărturia acestuia, l-au rugat să rămână în Capitală până aproape de sosirea armatelor inamice, pentru a vedea dacă se va încerca sau nu apărarea orașului. Cu două zile înainte de intrarea germanilor în București, acesta, însoțit de prietenii săi Andrei Oțetea (viitorul istoric și academician) și Nicolae Colan (viitorul mitropolit ortodox al Ardealului), pe atunci studenți, a părăsit și el orașul, dezamăgit profund de ușurința cu care a fost abandonat în mâinile invadatorilor. Din casa lui Goga, Bufnea a putut să ia cu sine, pentru a le duce la Iași, un săculeț cu monede romane de argint, un mic tablou de Grigorescu și câteva portrete ale unor strămoși ai poetului. Era sigur că în acest fel îi va oferi acestuia o mare bucurie, mai ales în privința portretelor de familie³⁵.

²⁸ A.M.U.: Elie Bufnea, *mss. cit.*, p.114-115.

²⁹ *Ibidem*, p. 176.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Gazeta ostașilor*, București, I, nr. 1, din 11 septembrie 1916.

³² *Ibidem*.

³³ *Idem*, nr. 2 din 18 septembrie 1916.

³⁴ Ion Dodu Bălan, *op.cit.*, p. 132.

³⁵ A.M.U.: Elie Bufnea, *mss. cit.*, p.121.

Refugiat în capitala vremelnică a țării și obligat de comandamentul militar să nu mai îmbrace haina ostășească, poetul trăia o dureroasă dramă sufletească. Ceruse beligeranța cu o insistență neegalată de nimeni altul, agitase opinia publică pentru război cum nu o făcuseră nici chiar Delavrancea și Nicolae Filipescu, iar acum se simțea răspunzător pentru suferințele pe care le îndurau ostașii și populația civilă. Știa că în Consiliul de Coroană nu fusese nicidecum entuziasmul de pe stradă și hotărârea de a lupta nu fusese adoptată cu ușurință. Factorii răspunzători au înțeles desigur că angajau țara într-un război greu, cu un inamic puternic, într-o confruntare cerută de idealul unității naționale, dar și de urgența vitală a frontului de vest. Goga fusese martor al dezastrului de la Turtucaia și știa în ce condiții s-a produs retragerea din Transilvania și din trecătorile Carpaților. I se dezvăluiau zilnic realități pe care nu le cunoscuse. Țara nu era pregătită de război, armata nu era dotată, instruită și condusă pentru a face față cu succes forței și experienței militare a Puterilor Centrale. În mod evident, nu mai era vorba acum de marșul triumfal din 1913 la sudul Dunării, în cel de-al doilea război balcanic³⁶.

După retragerea în Moldova, în timpul întrunirilor din casa profesorului Ioan Paul de la Iași, Barbu Delavrancea – cunosător prin multiplele sale legături a situației reale de pe front – spunea celor prezenți că erau multe unități, îndeosebi de infanterie, în care nu a mai rămas nici-un ofițer, nici măcar rănit, doar câțiva soldați. Cine-i de vină?. Aceasta era întrebarea pe care o puneau mulți și care frământa în cel mai înalt grad și conștiința lui Goga. El continua totuși să creadă cu tărie că războiul era o necesitate națională, impusă de legile de dezvoltare politică și socială a neamului românesc. Vede cum, cu toate greutățile prin care trecea țara, războiul era acceptat și suportat fără murmur de popor. De aceea afirma cu fiecare prilej că era un “război al maselor populare”, că “entuziasmul delirant al mulțimilor care cereau unitatea națională le face să se ducă la moarte cu o însuflețire pe care nu a cunoscut-o nici un alt război din istoria românilor”³⁷.

Bufnea scrie că poetul, frământat de gânduri, nu dormea noaptea, se plimba ceasuri întregi prin mica sa odaie din casa situată într-o mahala din partea de nord a orașului. În timpul zilei era abătut și ursuz, se ferea de oameni și evita să participe la discuții. În rarele clipe de destindere, mărturisea că i se întâmplă uneori chiar să regrete că, mai bine de doi ani a răspândit în jurul său o atmosferă de încredere și entuziasm care nu mai era justificată prin nimic în acele zile de deziluzii și suferințe³⁸. “Amintirea tablourilor de la Turtucaia nu-l lăsa să doarmă. Poetul avea impresia că Providența răzbuna îndrăzneala prometeică a națiunii, sfărâmând pe pământul românesc cutia zeiței Pandora și lăsând libere toate relele și nenorocirile. Îl chinuia și marea lui durere de a fi izolat de armată într-unul din cele mai tragice momente ale războiului. Uneori, indignat, vedea în această izolare un act de siluire a conștiinței sale de luptător neînduplecat pentru Transilvania, înlăturat de comandamentul militar de la cea mai înaltă datorie”³⁹.

Una dintre obsesiile lui Goga era ideea că ar fi trebuit să împărtășească soarta poetului maghiar Petöfi, căzută în bătălia de lângă Sighișoara din 1849. “Dragă Bufnea, trebuia să cad pe crestele Carpaților. Aceasta era încheierea frumoasă și logică a activității mele, nu murdara stradă a Sărării (numele străzii periferice din Iași, unde a locuit familia Goga în timpul refugiului din Moldova – n.n.)”⁴⁰. Pe parcursul mai multor pagini, autorul manuscrisului arată cum s-a străduit să-l convingă că sacrificiul său, la Turtucaia sau în Carpați, n-ar fi slujit în nici un fel cauzei românești ci, dimpotrivă, ar fi lipsit nația de un simbol în care ea continua să creadă: “Domnule Goga ..., până la război ați fost portdrapelul generației de aur a Transilvaniei, generație pe care ați înobilat-o prin scrisul și prin prezența dumneavoastră dinamică în fruntea ei, dându-i un sens moral și politic de convergență cu România. Astăzi sunteți drapelul Transilvaniei și drapelul nu trebuie să cadă. Aceasta o spun toți oamenii de pe stradă, care abia așteaptă ocazia să vă audă și să vă ovaționeze ... În dumneavoastră toată țara vede Transilvania”⁴¹.

Dincolo de pragul casei, Goga era însă în continuare omul politic entuziast, plin de credință și dârz. Nu putea concepe ca lumea să-i citească în suflet îndoielile și neliniștea. Considera că trebuie să fie văzut zi de zi “asemenea unui munte de încredere, de optimism sănătos”. În această privință îl avea

³⁶ *Ibidem*, p. 128-129.

³⁷ *Ibidem*, p. 129.

³⁸ *Ibidem*, p. 130.

³⁹ *Ibidem*, p. 131.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 132.

⁴¹ *Ibidem*, p. 134-135.

ca model pe Delavrancea, pe care nu înceta să îl iubească și să îl admire. “Nenea Barbu – spunea deseori Goga – este și în refugiu același romantic de modă veche, vânturător de vorbe mari. Uneori am impresia că reconstituie un discurs al lui Ștefan cel Mare pentru o nouă tragedie. Deși strălucit autor dramatic, el nu joacă teatru ca alții: a fost și rămâne un munte de optimism”⁴².

În legătură cu drama trăită de Goga în acele momente, Bufnea mai adaugă că Hortensia i-a fost mereu alături, trăind și ea intens sentimentele soțului său. “O nenorocire – obișnuia ea să spună – nu vine niciodată singură”. Diconul era confirmat cu prisosință de realități: armata țării înfrântă și silită să se retragă în sudul Moldovei, cea mai mare parte a teritoriului românesc ocupată de inamic, foamete și boli, neîncetate discordii și dispute între forțele politice din fruntea țării, atitudinea ostilă a aliatului răsăritean și multe altele. Dar și mai deprimante pentru refugiații ardeleni înghesuiți în teritoriul supraaglomerat al Moldovei erau veștile despre declarațiile unor înalte fețe bisericești și fruntași politici din Transilvania că românii rămân loiali monarhiei austro-ungare și nu doresc unirea cu România. “Era un blestem aruncat în fața refugiaților, o zguduitoare tragedie morală a tuturor”⁴³, scrie despre aceasta Elie Bufnea.

O rază de lumină a venit totuși “să lumineze acest întuneric al deznădejzii”. De la Kiev, a ajuns la Iași știrea că prizonierii români din Rusia, foști combatanți în armata austro-ungară, au luat hotărârea să se organizeze într-un corp de voluntari pentru a lupta în oastea țării împotriva monarhiei dualiste. Demersul acesta a fost apreciat îndată ca o manifestare sinceră și spontană a maselor de români simpli din Transilvania și Bucovina, care, nemaifiind nevoiți să se supună constrângerilor de acasă, își puteau exprima liber dorința de a contribui la înfrângerea Austro-Ungariei și la realizarea unității depline a neamului lor. “Octavian Goga – citim în paginile lui Bufnea – era asemenea împăratului din poveste: plângea cu un ochi și râdea cu celălalt. Știrea sosită de la Kiev a fost pentru luptătorul ardelean o răscumpărare a tuturor deziluziilor sale”⁴⁴.

Încă din primele zile după stabilirea la Iași, poetul și-a declarat intenția de a pleca în Occident, pentru a combate în statele aliate impresiile produse de declarațiile de loialitate ale unor români ardeleni, impresii întreținute de “propaganda emigranților unguri și a filohabsburgilor din America, pentru a discredita războiul românesc de unitate națională”⁴⁵. Ca urmare a demersurilor sale, Ministerul de Externe i-a eliberat în 24 decembrie 1916 pașaportul, atribuindu-i calitatea de “curier diplomatic”.

Soția lui Goga și odată cu ea prietenii săi cei mai apropiați s-au opus însă vehement plecării. Ar fi însemnat, spunea Hortensia, să dezerteze de la datorie, după ce cu puțin timp în urmă se arătase gata să se sacrifice pe câmpul de luptă. Barbu Ștefănescu Delavrancea, Take Ionescu și alții, apreciau și ei că, oricâte servicii putea aduce Goga propagandei românești în Occident, în acel moment era mai folositoare prezența lui în țară, “alături de cei hotărâți să soarbă până la fund, împreună cu mulțimea celor de jos, cupa amărăciunilor și durerilor”. În fața unor astfel de argumente care nu puteau să nu îl impresioneze, poetul a renunțat pentru câțiva timp la plecare, revenind asupra ei abia în vara anului 1918, după încheierea păcii de la București cu Puterile Centrale.

Am arătat mai sus că publicația pentru front intitulată *Gazeta ostașilor*, la editarea căreia Goga și-a adus o importantă contribuție, și-a încetat apariția după numai două numere, din septembrie 1916, apreciind că acest lucru putea fi urmarea unei dispoziții a forurilor superioare ale armatei. De altfel, o asemenea interdicție se constată și într-un alt caz. În 16 octombrie 1916, comandamentul Armatei a II-a a hotărât editarea unui periodic de aceeași factură, ziarul *În Carpați*, însă după numai un număr acesta a fost și el suspendat, din ordinul Marelui Cartier General și al Cenzurii puse sub autoritatea ministrului I. Gh. Duca. S-a hotărât în schimb, la inițiativa generalului Constantin Prezan, tipărirea unei publicații care să se adreseze întregii armate și să se subordoneze nemijlocit conducerii militare supreme⁴⁶.

Pentru Octavian Goga a fost un prilej de reîntoarcere la activitatea cu care era obișnuit, fapt pentru care a acceptat fără ezitare solicitarea de a face parte din colectivul de redacție al ziarului. După câteva consfătuiri cu alți viitori colaboratori, printre care Mihail Sadoveanu, Barbu Delavrancea și

⁴² *Ibidem*, p. 136.

⁴³ *Ibidem*, p. 137.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 138.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 139.

⁴⁶ Gheorghe Nicolaescu, Marian Ștefan, *România (1917-1918) – un organ de presă în slujba unității naționale și de stat*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A. D. Xenopol”*, Iași, 1988, nr. XXV/2, p. 303.

ardelenii Ion Agârbiceanu și Octavian C. Tăslăuanu, a adoptat sugestia șefului Marelui Cartier General, generalul Prezan, ca publicația să se numească *România* și să fie o gazetă pentru front, cu subtitlul *Organ al apărării naționale*, în care refugiații de peste munți să dețină o rubrică aparte, cu numele de *Ardealul vorbește*⁴⁷.

Ziarul *România* a apărut în 2 februarie 1917, cu articolul program *Spre biruință*, semnat de Goga. La scurt timp după aceasta, poetul îi scria soției sale, aflată la Petrograd: “Am făcut gazeta Cartierului General, pe care o conduc eu. Gazeta a prins deosebit din primele zile. Se tipărește în 30.000 de exemplare, din care jumătate merge pe front, jumătate se vinde cu numărul. Este un succes necunoscut încă, explicabil numai prin foamea de citit. Eu muncesc la ea cu mult interes și caut să fac din ziar un punct important în situația asta tulbură”⁴⁸.

Elie Bufnea afirmă și el că, deși direcția publicației a fost încredințată oficial lui Sadoveanu, ziarul *România* a fost “gândul și fapta lui Octavian Goga, cunoscut de opinia publică și de cititorii de pe front ca îndrumător și redactor șef”⁴⁹.

Marea majoritate a articolelor publicate de poetul ardelean în noua gazetă se adresau soldatului român, cu deosebire ostașilor plugari: “Gândiți-vă, soldați țărani, că o nouă așezare trainică a neamului va răsări din lupta voastră. Înțelegeți că stăpânind din nou pământul vechi al României și lărgindu-i hotarele cu Ardealul și Bucovina, soarta tuturor va fi mai bună”⁵⁰. Iar cu alt prilej, sub impresia recomfortantă produsă de miraculoasa refacere a armatei române în iarna și primăvara anului 1917, de sosirea din Rusia a primului eșalon de voluntari ardeleni și bucovineni și de promițătoarele dezbateri ale Camerei în problema reformei agrare și sufragiului universal, scria: “În această stare sufletească nouă, putem zice că abia acum începe războiul nostru, merit să-l ducă la izbândă o societate care-l știe înțelege și o armată care-l poate purta”⁵¹.

Un alt episod relatat în manuscrisul lui Bufnea este cel legat de inițiativa înființării la Iași, la începutul anului 1917, a unui comitet al românilor din Austro-Ungaria. Deoarece Goga se număra printre puținii refugiați ardeleni cu experiență în viața politică, cei care au conceput proiectul, în frunte cu Zaharia Bârsan și Sever Bocu, i s-au adresat cu rugămintea de a accepta președinția Comitetului Românilor din Transilvania și Bucovina, al cărui scop era de a acționa împotriva declarațiilor de loialitate și ale cărui acțiuni trebuiau “să fie văzute ca declarație permanentă de război împotriva Austro-Ungariei”⁵². Bufnea notează că Octavian Goga “a fost întotdeauna împotriva comitetelor și comisiilor organizate de refugiații ardeleni”, al căror rost nu-l vedea decât “ca instrumente interesate și restrânse la asistență socială”⁵³ destinată celor de peste munți. Drept urmare, într-o consfătuire prealabilă organizată în casa profesorului Ioan Paul, și el ardelean de origine, poetul a refuzat să-și asume conducerea Comitetului, reafirmându-și în schimb convingerea că trupele de voluntari care se organizau la Kiev și urmau să sosească în Moldova pentru a se alătura oștirii țării reprezentau “cea mai elocventă, mai strigătoare și mai usturătoare declarație de război împotriva Monarhiei”⁵⁴. Deoarece toți ceilalți participanți la consfătuire s-au pronunțat pentru constituirea Comitetului, Goga a recomandat ca în fruntea acestuia să fie desemnat Vasile Lucaciu. A ținut totodată să sublinieze că obiectivul forumului trebuia să fie mai ales acela de a-i îndruma pe refugiații apți de luptă să se înroleze neîntârziat voluntari în armata română. În ședința de constituire a Comitetului, la 7 ianuarie 1917, a revenit asupra acestei idei, arătând că “dezrobirea se obține numai prin sacrificiul tuturor, deci și al ardelenilor” și completând cu părerea sa că “dacă nu se vor vedea de îndată rezultatele practice, instituția (Comitetul – n.n) și-a trăit traiul”⁵⁵.

Elie Bufnea mai afirmă că, la numai câteva zile după înființarea Comitetului Românilor din Transilvania și Bucovina, Goga i-a spus că acesta “s-a născut mort”⁵⁶. În ce ne privește, nu putem împărtăși fără rezerve scepticismul poetului în legătură cu utilitatea Comitetului Românilor din Transilvania și Bucovina. Este adevărat că organizația refugiaților nu a putut beneficia, așa cum se

⁴⁷ Vezi colecția ziarului *România*, Iași, I-II, 1917-1918.

⁴⁸ Biblioteca Centrală de Stat (în continuare B.C.S.), Corespondență Octavian Goga, mss., cota 5343.

⁴⁹ A.M.U.: Elie Bufnea, *mss.cit.*, p.140.

⁵⁰ *România*, Iași, I, nr. 5 din 6 februarie 1917.

⁵¹ *Ibidem*, nr. 131, din 15 iunie 1917.

⁵² A.M.U.: Elie Bufnea, *mss.cit.*, p.141-142.

⁵³ *Ibidem*, p. 141.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 142.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*.

sconta, de un sprijin eficient din partea autorităților române, ceea ce a determinat relativa sa ineficiență, raportat la obiectivele creatorilor ei. Totuși, mărturiile existente relevă că încă din primele luni ale anului 1917, în toiul campaniei de refacere a armatei române, cât și în zilele încheșării de la Mărăști, Mărășești, Oituz, și chiar spre sfârșitul acelui an, când țara era amenințată de totala ocupație inamică, Comitetul și-a adus partea sa de contribuție la înrolarea ca voluntari a numeroși refugiați ardeleni și bucovineni și, în general, la menținerea încrederii în izbânda finală a dezideratului național. De altfel, deși nu a acceptat să se implice în activitatea Comitetului, Goga însuși, mai mult decât oricare dintre liderii refugiaților, a acționat din răputeri pentru a mobiliza cât mai mulți români din Austro-Ungaria în armata țării, credincios vechii sale convingeri că “în acest război al întregirii noastre, românii din toate unghiurile trebuie să fie alături, într-o singură oștire și într-o singură voință”⁵⁷.

Conform relatării lui Bufnea, tot pe la începutul anului 1917, după ce intenționase să plece în Occident, Goga a traversat o perioadă în care nu a mai agreat această idee, deși era îndemnat acum insistent, mai ales de oficialități, să se alătore intelectualilor care începuseră peste hotare o serie de acțiuni politico-diplomatice și propagandistice în sprijinul cauzei naționale românești. “Nu vreau să se tragă o concluzie greșită din faptul că am părăsit Moldova – ar fi spus el –. Mă simt în siguranță numai aici, alături de armată și cred în ea. Văd apropiindu-se biruința noastră, asemenea celui mai minunat și mai limpede răsărit de soare”⁵⁸.

O ocazie de a-și manifesta deschis refuzul de a pleca din țară s-a ivit în primăvara lui 1917, la câteva zile după intrarea Statelor Unite ale Americii în război. Din însărcinarea primului ministru, I. Gh. Duca l-a vizitat pe Octavian Goga în casa sa din str. Sărărie, cu care prilej au discutat despre necesitatea informării cercurilor politice și opiniei publice americane cu privire la războiul României și dezideratele naționale ale poporului român.

Este locul să spunem că, în afara legațiilor României, atâtea câte existau ele la acea dată, nu s-a întreprins o propagandă organizată în străinătate decât după eșecul campaniei armatei române din 1916 și retragerea pe frontul din sudul Moldovei în iarna 1916-1917. Situația Regatului Român în raporturile sale cu țările Antantei nu era apreciată la valoarea efortului depus împotriva Puterilor Centrale. Nu numai presa din statele inamice, ci și cea din țările aliate începuse o adevărată campanie de subapreciere a efortului românesc și de contestare a legitimității revendicărilor teritoriale ale României.

În momentul intrării S.U.A. în război, România nu avea o misiune diplomatică la Washington pentru a informa guvernul american cu privire la realitățile din țară, în timp ce diplomația austro-ungară beneficia încă de relațiile stabilite anterior cu marea republică de peste ocean, iar emigranții austrieci și unguri, mult mai numeroși și mai bine organizați decât românii, susțineau o intensă propagandă în sprijinul intereselor imperiului dualist. Așa cum a scris românul Vasile Stoica în memoriile sale publicate în 1926 sub titlul *În America pentru cauza noastră*, problema naționalităților etnice din Austro-Ungaria era pentru americanii de rând, și chiar pentru unii oameni politici, un lucru pe care nu îl puteau înțelege. Pentru aceștia, Austro-Ungaria era țara artei, a operetei vieneze, a muzicii lui Strauss, a violonistului Kreisler, a legendarului Kossuth, o țară în care înfloresc libertatea, bunăstarea și armonia, sub privirea ocrotitoare a bunului împărat de la Schönbrunn. În opinia publică americană se înrădăcinase convingerea că dubla monarhie avea un rol civilizator în această parte a Europei din vecinătatea a două imperii “semi-barbare”, Țarist și Otoman. Participarea la război alături de Germania se credea că este potrivnică voinței sale, ea fiind de fapt o victimă inocentă a brutalității prusace. Sub influența propagandei maghiare ultranaționaliste, mai circula și ideea desprinderii Ungariei din imperiu și organizării sale ca stat de sine stătător, în granițele medievale. Domnea, în schimb, deplina ignoranță cu privire la chestiunile de ansamblu ale naționalităților din Austro-Ungaria, iar în privința românilor din monarhie informațiile erau total inexistente.

Împotriva unor asemenea opinii trebuia dusă o luptă susținută, ceea ce se va dovedi cu atât mai dificil cu cât S.U.A. au declarat război inițial doar Germaniei, beligeranța cu Austro-Ungaria fiind adoptată abia în decembrie 1917. Trebuia, de asemenea, contracarată influența propagandei bulgare conduse de profesorul Panaiotov, care se menținea și ea activă în condițiile în care Bulgaria nu rupsesse relațiile diplomatice cu S.U.A. și își crease în această țară o serie de legături pentru susținerea

⁵⁷ *Ibidem*, p. 21.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 141.

intereselor sale. Mai ales în S.U.A., dar și în țările Antantei, apăreau în presă numeroase articole acuzatoare care apreciau că România intrase în război cu pretenții mari, pentru ca după numai patru luni să fie scoasă din luptă.

Îngăduindu-i-se să participe la întrevvedereea lui Goga cu ministrul Duca, Elie Bunea își amintește că cei doi au fost de acord că o propagandă națională intensă în S.U.A. era esențială, deoarece această țară avea să joace de acum în mod evident un rol hotărâtor în soluționarea finală a războiului mondial și, în general, în reglementarea politico-diplomatică a problemelor lumii. Au convenit, de asemenea, asupra rolului important pe care îl puteau juca comunitățile românești de peste ocean în atragerea opiniei publice americane, mai ales că acestea își dovediseră recent simțămintele patriotice trimițând în folosul armatei române numeroase donații de mare utilitate.

În finalul discuției, vorbind în numele guvernului și al Marelui Cartier General, Duca i-a propus poetului să plece în S.U.A. în fruntea unei echipe de ardeleni, pentru propagandă națională și pentru pregătirea legăturilor diplomatice ale României cu această țară. Credincios hotărârii pe care o luase, Goga a refuzat oferta, subliniind din nou că “înțelege să împărtășească până la sfârșit soarta țării, oricare ar fi ea”, că a cerut războiul mai insistent decât oricine și, prin urmare, “este hotărât să rămână alături de armată și de voluntarii ardeleni așteptați să sosească de la Kiev”⁵⁹. Pentru misiunea din America l-a recomandat pe părintele Vasile Lucaciu, subliniind că acesta se bucură și printre românii americani de aureola unui mare luptător memorandist, iar fiul său, Epaminonda Lucaciu, este preot greco-catolic în sânul importantei comunități românești din orașul american Trenton. A recomandat ca al doilea membru al misiunii să fie Vasile Stoica, un tânăr și talentat gazetar refugiat și el din Transilvania, distins în chip deosebit ca locotenent voluntar în armata română în timpul campaniei din 1916. În fine, pentru al treilea loc l-a propus, “din motive de ordin bisericesc” (în America predominând emigranții români de confesiune ortodoxă), pe preotul Ioan Moța din Orăștie, cunoscutul editor al popularelor gazete românești antebelice *Libertatea* și *Foaia Interesantă*⁶⁰.

Bunea arată că Duca nu a mai insistat, acceptând propunerile lui Goga. În aprilie 1917, misiunea română compusă din cei trei ardeleni a plecat din Iași și, trecând prin Rusia, până la țărmurile siberiene ale Pacificului, a traversat oceanul, ajungând după două luni de călătorie la Washington. Activitatea desfășurată de trimișii guvernului de la Iași în S.U.A. ar necesita o amplă prezentare, fiind de altfel, dezbătută pe larg, atât în cartea mai sus amintită a lui Vasile Stoica, cât și într-o serie de articole de specialitate mai vechi și mai recente, așa încât ne vom limita doar la a o aminti printre acțiunile politice românești de importanță majoră din anii războiului pentru întregirea neamului⁶¹.

Rămas așadar în Moldova, Octavian Goga s-a adâncit în numeroasele și dificilele probleme ale momentului. Bunea scrie că s-a arătat deosebit de preocupat mai ales de chestiunea refacerii armatei în urma eșecurilor din 1916. În acest scop a intrat în legătură cu membrii Misiunii Militare franceze de la Iași, personal cu șeful acesteia, generalul Henri M. Berthelot, cu reprezentanții ai Marelui Stat Major român, străduindu-se totodată să viziteze cât mai multe unități militare din zona frontului și din centrele de instrucție.

Chestiunea revigorării armatei în vederea reluării luptei cu invadatorii a fost, de altfel, principala preocupare din această perioadă a factorilor responsabili ai țării. În acest scop, în 5 ianuarie 1917, I. I. C. Brătianu însoțit de principele moștenitor Carol, a plecat la Petrograd pentru a-i convinge pe ruși să pregătească, de comun acord cu Marele Cartier General român, o puternică ofensivă în primăvară și să reglementeze corect transporturile de muniții și alte materiale de război trimise României prin Rusia de aliații occidentali⁶². Călătoria a durat până la începutul lui februarie, așa încât primul ministru român a fost “unul din ultimii martori ai Rusiei imperiale”⁶³.

Brătianu s-a folosit de împrejurarea că tocmai în zilele acelea s-a întrunit în capitala Rusiei Conferința Interaliată, în cadrul căreia reprezentanții Franței și Angliei s-au străduit să impulsioneze

⁵⁹ *Ibidem*, p. 143.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 143-144.

⁶¹ Referitor la această problemă vezi Vasile Stoica, *În America pentru cauza noastră*, Cluj, 1926; Ioan I. Șerban, *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului*, Ed. Aeternitas, Alba Iulia, 2003, p. 83; Petre Nemoianu, *Prima Alba Iulie. Voluntarii români în războiul pentru întregirea neamului*, Timișoara, 1922, p. 29; A.M.U., fond Vasile Lucaciu, inv. 5642.

⁶² Ion Gh. Duca, *op. cit.*, vol. III, p. 153.

⁶³ În 23 februarie 1917 a izbucnit revoluția rusă, iar în 2 martie țarul Nicolae al II-lea a abdicat. *Ibidem*, p. 155.

efortul de război al aliatului lor răsăritean. Deși nu a fost admis la lucrările Conferinței decât în urma insistențelor sale, el a reușit în cele din urmă să obțină promisiunea trimișilor occidentali de a-i determina pe ruși să adopte o atitudine mai hotărâtă pe frontul din Moldova. În privința discuțiilor purtate cu autoritățile ruse, I. Gh. Duca nota în memoriile sale că Brătianu “a găsit la Țar o sinceră bunăvoință, la Stavka (Marele Stat Major rus – n.n) o surdă ostilitate, la Guvernul rus multe asigurări și încurajări, dar asigurări pe care simțea că nu se poate pune preț fiindcă de fapt domnea în toate cercurile conducătoare ale Rusiei o cumplită zăpăceală”⁶⁴.

Șeful executivului român a mai vizitat în același scop Petrogradul în aprilie 1917, când la conducerea Rusiei se afla de acum Guvernul Provizoriu ridicat la putere de revoluția din februarie. În pofida asigurărilor pe care le-a primit din partea noilor factori responsabili, că Rusia își menține calitatea de membră activă a Antantei și este mai hotărâtă ca oricând să-și onoreze obligațiile ce decurg din aceasta, Brătianu a putut să observe încă de pe atunci germenii anarhiei ce avea să cuprindă imensul stat răsăritean și să determine inclusiv anarhizarea tot mai accentuată și în cele din urmă debaclul complet al armatelor sale.

Situația din Rusia și perspectivele relațiilor României cu această țară i-au preocupat și pe reprezentanții ardeleni aflați în Regat. Octavian Goga, de pildă, intenționa și el să facă o călătorie la Petrograd, unde de altfel se afla în refugiu temporar soția sa, însă tulburările revoluționare izbucnite la sfârșitul lunii februarie 1917 l-au determinat să-și amâne plecarea. După declanșarea marelui cataclism din Imperiul răsăritean, el îi scria Hortensiei: “Toată viața mea îmi va părea rău că n-am putut să asist la splendida revoluție rusească”⁶⁵. Era vremea când și el, ca mulți alții, nutrea speranța că acest eveniment de răsunet mondial va aduce un reviriment în efortul general al Aliaților împotriva Puterilor Centrale. A avut totuși o remarcabilă intuiție asupra celor ce aveau să se întâmple, după cum reiese din aceeași scrisoare către soția sa, în care își exprima temerea ca “din învălmășeala asta rusească, cu înlocuiri de generali în fiecare zi, cu mari și continue frământări interne, să nu sufere frontul”⁶⁶.

Goga a plecat în Rusia abia în aprilie 1917, împreună cu comisia desemnată de guvernul de la Iași în problema prizonierilor ardeleni și bucovineni. În drum spre Petrograd, a poposit pentru o săptămână în lagărul de prizonieri de la Darnița, lângă Kiev, unde luase ființă Corpul Voluntarilor Români din Rusia, format din militari ai armatei austro-ungare căzuți prizonieri pe frontul răsăritean⁶⁷. Sunt lesne de imaginat emoția și bucuria poetului de a lua contact cu acești confrăți ai săi, în majoritate ardeleni, care se declarau gata să se alătore oștirii țării în lupta pentru întregirea neamului și pe care îi considera “luptători în avanposturile bătăliei românismului” și “eroi între eroii istoriei noastre”⁶⁸.

De altfel, Goga s-a preocupat cu mult timp înainte de soarta prizonierilor români ardeleni și bucovineni din Rusia dornici să se înroleze voluntari în armata română, deoarece hotărârea lor corespundea întru totul vechii sale idei de înmănunchiere a eforturilor românilor de pretutindeni în războiul pentru întregirea națională. Înainte de toate, s-a străduit să trezească interesul autorităților politice și militare românești față de această inițiativă a conaționalilor din teritoriile înstrăinate, pentru ca acestea, la rândul lor, să întreprindă demersurile necesare pe lângă oficialitățile ruse în vederea recrutării și organizării unităților de voluntari.

În 23 februarie 1917⁶⁹, Goga o înștiința pe soția sa aflată deja la Petrograd că forurile militare supreme de la Iași au hotărât, în sfârșit, înarmarea voluntarilor concentrați lângă Kiev⁷⁰, drept care a fost trimis la sediul Corpului ardelean-bucovinean din Ucraina locotenent-colonelul Constantin G. Pietraru, ca împuternicit al Marelui Cartier General al armatei române⁷¹. Mai târziu, sub impresia momentelor trăite la Darnița cu prilejul depunerii jurământului voluntarilor față de patria română, a scris în ziarul *România*: “Nu voi uita niciodată acea întâlnire mișcătoare de la marginea Kievului ... Îi

⁶⁴ *Ibidem*, p. 154.

⁶⁵ B.C.S., Corespondență Octavian Goga, mss., cota 5342.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ A.M.U.: Elie Bufnea, *mss. cit.*, p. 128.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 129.

⁶⁹ Data în care a luat ființă la Darnița Kievului, printr-un act oficial al Marelui Cartier General al armatei române, primul Corp al Voluntarilor Români din Rusia. Vezi Ioan I. Șerban, *op. cit.*, p. 78.

⁷⁰ B.C.S., Corespondență Octavian Goga, mss., cota 5343.

⁷¹ După constituirea Corpului Voluntarilor Români din Rusia, Pietraru a fost desemnat șef al statului major al unității, iar comanda acestuia, în fapt onorifică, a fost încredințată generalului Constantin Coandă, atașatul României pe lângă Marele Cartier General rus de la Moghilev. Vezi Ioan I. Șerban, *op. cit.*, p. 78.

văd și acum în tăcerea solemnă cu care ascultau cuvintele ce li s-au spus, în frământarea agitată a clipei când au jurat cu toții că vor să moară pentru dezrobirea Ardealului”⁷².

În 7 iunie 1917, când a sosit la Iași primul eșalon al voluntarilor din Rusia și în 8 iunie, când ardelenii și bucovinenii au depus jurământul în prezența familiei regale, a membrilor guvernului, capilor oștirii române, atașărilor militari străini și a unui numeros public, Goga s-a numărat printre vorbitorii care au ținut să marcheze emoționantul moment prin cele mai alese fraze. Și-a încheiat discursul cu cuvintele: “Vă urez bun sosit și crezând în vitejia voastră și în biruința steagului nostru vă zic – *la revedere la noi acasă, la revedere în Ardeal!*”⁷³.

În iulie 1917, când comandamentul Corpului Voluntarilor de la Kiev a început editarea gazetei *România Mare*, sub direcțiunea cunoscutului publicist ardelean Sever Bocu, Goga a publicat în paginile primului număr al acesteia articolul *Către soldații României Mari*. El le cerea miilor de prizonieri români din Rusia să se alăture neîntârziat și în număr cât mai mare oștirii țării, pentru că “oricât de multe brațe ar avea România pe frontul ei, acolo se cer toate brațele în ale căror vine bate același sânge, - fiindcă legea sângelui e sfântă și mare, fiindcă sângele apă nu se face”⁷⁴.

Revenind la călătoria lui Octavian Goga în Rusia, este de relatat că, după cum afirmă Elie Bufnea, de îndată ce a ajuns la Petrograd acesta a luat legătura cu șeful Guvernului Provizoriu, prințul Lvov, cu ministrul de externe Kerenski, cu ministrul de război Miliukov, cu alți demnitari, scriitori, gazetari. În toate ocaziile, a făcut cunoscută starea nedreaptă a românilor din Austro-Ungaria, lupta lor comună cu a slavilor din monarhia dualistă pentru drepturi democratice naționale și sociale, subliniind că revoluția rusească năștea speranțe nu numai în rândul popoarelor din Rusia ci și al celor din imperiul “țarului vienez”⁷⁵.

Fapt evident în acele zile, Goga s-a numărat printre acei români care au crezut cu convingere că revoluția rusă va aduce transformări înnoitoare mult dincolo de granițele fostului imperiu țarist, în primul rând în monarhia habsburgică vecină, de asemenea absolutistă și oprinatoare de popoare. Binecunoscutele lozinci ale libertății naționale și dreptății sociale l-au entuziasmat și au născut pentru câțiva timp în sufletul său sentimente de admirație pentru protagoniștii acestor idealuri și pentru țara care le găzduia. Se credea, prin urmare, îndreptățit să publice în ziarul *Cuvânt moldovenesc* din Chișinău un articol semnificativ intitulat *Învierea noastră*, în care proclama cu tărie: “Astăzi Rusia este țara cuvântului scăpat din cătuși, țara dreptății obștești, care îmbrățișează deopotrivă fericirea tuturor”⁷⁶. Tot astfel cum scria în mai 1917 în ziarul “România”, după întoarcerea la Iași: “Rusia de astăzi e un vast atelier al conștiinței omenești. Un neam de o sută optzeci de milioane, pe o întindere nefârșită, frământă toate valorile de cugetare ale umanității. Petrogradul e centrul acestui laborator uriaș”⁷⁷.

În cursul lunilor care au urmat vizitei sale în capitala Rusiei, a continuat să publice, cu deosebire în ziarul *România*, un ciclu de articole pe această temă, fiind interesat în primul rând de perspectiva continuării de către Rusia a războiului împotriva Puterilor Centrale. Sunt de semnalat în acest sens câteva titluri ale articolelor sale: *Petrogradul revoluționar*⁷⁸, *Femeia rusă*⁷⁹, *Scriitorii ruși*⁸⁰, *Kerenski*⁸¹ și altele.

În primăvara și vara anului 1917 Goga s-a angrenat cu toată energia în efortul general de pregătire a țării pentru o nouă confruntare cu inamicul. Rezultatele încurajatoare obținute în privința refacerii și înzestrării armatei, intensificarea sprijinului acordat țării de către Aliații occidentali, veștile insistente despre pregătirea și apropiata declanșare a unei mari ofensive ruse, de la Marea Baltică la Marea Neagră și, nu în ultimul rând, continuarea cu bune rezultate a acțiunii de recrutare și concentrare a prizonierilor ardeleni și bucovineni din Rusia în unități de voluntari, erau pentru el tot atâtea prilejuri de revigorare și recâștigare a încrederii în izbânda unității naționale. Înainte de toate, însă, au contribuit la noua stare de spirit a poetului miraculoasele izbânzi obținute de ostașii români în

⁷² *România*, Iași, I, nr. 100, din 14 mai 1917.

⁷³ *România*, Iași, I, nr. 126, din 10 iunie 1917.

⁷⁴ *România Mare*, Kiev, I, nr. 1, din 20 iulie 1917.

⁷⁵ Biblioteca Academiei Române; Cabinet manuscrise, Arhiva personală Octavian Goga, mapa III, varia 35.

⁷⁶ *Cuvânt Moldovenesc*, Chișinău, IV, nr. 27, din 2 aprilie 1917.

⁷⁷ *România*, Iași, I, nr. 115, din 30 mai 1917.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ *Ibidem*, nr. 138, din 19 iunie 1917.

⁸⁰ *Ibidem*, nr. 143, din 27 iunie 1917.

⁸¹ *Ibidem*, nr. 147, din 1 iulie 1917.

bătălia Mărășeștilor, apreciată de acesta drept “una din cele mai formidabile și mai sângeroase vărsări de sânge ale marelui război”⁸². Marii epopei de pe frontul din Moldova i-a dedicat un șir de articole străbătute de adâncă simțire și de nestăvilită admirație pentru ostașii-țărani care au udat din belșug glia țării cu sângele lor, luptându-se de la egal la egal și punând stavilă în calea celei mai redutabile armate din lume. Purtând titluri ca *Zile mari*, *Hora morții*, *Talpa țării*, *Poveste veche* etc., acestea au apărut mai ales în ziarul *România*. Din volumul imens al articolelor sale despre front și despre armata țării spicuim doar câteva fraze, înserate în articolul *Ne învață Mărășeștii*: “Orice s-ar întâmpla, obrazul românesc rămâne curat în fața Europei. Soldatul care s-a bătut la Mărășești a arătat lumii de ce este capabil acest neam de la Dunăre. S-a dovedit că valoarea morală a țăranilor de aici din Orient e cel puțin egală cu conștiința națională care împinge la asalt masele germane ... Ne învață Mărășeștii, putem trage concluzia limpede ... Zilele de glorie ale acestui sat din Moldova trebuie să fie zilele de înaltă pedagogie națională care va îndruma viitorul”⁸³.

După încetarea luptelor din sudul Moldovei, eoul victoriilor obținute în memorabila vară a anului 1917 a continuat să dăinuie în sufletul poetului, dimpreună cu bucuria pe care i-o oferea sporirea detașamentelor de voluntari ardeleni care continuau să sosească din Rusia pentru a se adăuga armatei țării. Totuși, pe măsura trecerii timpului, în comportamentul și mai ales în scrierile sale au reînceput să apară notele de îngrijorare. Ele s-au accentuat spre sfârșitul anului 1917, când prăbușirea totală a armatei ruse și, prin urmare, apariția unui pericol mortal pentru România, rămasă singură în fața forțelor inamice, deveniseră fapte incontestabile.

Deși la momentul respectiv nu a șocat prea multă lume, lovitura de stat bolșevică din Rusia s-a dovedit extrem de păgubitoare pentru statul român. În urma actelor guvernului leninist menite să pună capăt “războiului imperialist”, frontul oriental se destramă, iar Puterile Centrale devin pentru moment stăpâne pe situația din zonă. Mai mult ca oricând, ființa României este amenințată chiar și în micul teritoriu în care fusese forțată să se restrângă. Cuvântul de ordine este acum supraviețuirea, supraviețuirea până în ceasul mântuirii. Se schimbă guverne – de la Brătianu la Averescu, de la Averescu la Marghiloman –, se încheie armistițiul de la Focșani și se negociază la Buftea preliminariile unei păci separate silnice și odioase. Armata este în bună parte demobilizată și o lume întreagă se retranșează în așteptarea reluării luptei pentru eliberarea pământului cotropit și înfăptuirea dezideratului național.

De peste Prut soseau de asemenea știri cu privire la măsurile Consiliului Comisarilor Poporului de la Petrograd prin care era proclamat dreptul la autodeterminare al tuturor popoarelor de pe cuprinsul fostului imperiu rus. Octavian Goga a socotit că era de datoria lui să constate la fața locului ce se putea face în noile condiții pentru cauza românilor din Austro-Ungaria. De aceea, în a doua jumătate a lunii decembrie 1917 s-a deplasat la Odessa, folosindu-se de pașaportul diplomatic eliberat pe numele lui de către Ministerul de Externe de la Iași cu un an în urmă.

În sudul Rusiei, îndeosebi în orașele Odessa și Herson, se găsea din toamna anului 1916 multă așa-zisă “lume bună”, refugiată din Regatul român amenințat cu ocupația inamică și, de asemenea, numeroase grupuri de ardeleni refugiați din părțile Brașovului, Făgărașului și Sibiului, odată cu retragerea armatei române din Transilvania. Printre aceștia din urmă se aflau și unii semnatari ai incriminatelor declarații de loialitate față de statul austro-ungar, care, fugind de la casele lor, confirmau silniciile autorităților austro-ungare pentru smulgerea semnăturilor⁸⁴.

Luând contact cu ardelenii aflați în Odessa, Goga a organizat de îndată, chiar în a doua zi a noului an 1918, un “Comitet al românilor subjugăți din Austro-Ungaria”, sub președinția lui George Baiulescu din Brașov, fost primar al acestui oraș în 1916, în timpul cât s-a aflat sub stăpânirea armatei române⁸⁵. Elie Bufnea afirmă însă că, după numai câteva săptămâni de existență a Comitetului, speranțele poetului s-au dovedit a fi simple iluzii. În primul rând, mișcările revoluționare care începuseră în Odessa cu aproape un an în urmă, câștigau în amploare și se manifesta și aici tot mai puternic curentul bolșevic, cu totul potrivnic manifestărilor cu caracter naționalist. Circulau deosebit de insistent zvonurile, care aveau să se confirme, de altfel, despre demersurile guvernului Ucrainei independente pentru încheierea păcii cu Puterile Centrale și despre posibilitatea ocupării acestor zone de către armatele germano-austro-ungare. Pe de altă parte, veștile venite din România aflată și ea la

⁸² Octavian Goga, *op.cit.*, p. 29.

⁸³ *România*, Iași, I, nr. 183 din 8 august 1917.

⁸⁴ A.M.U.: Elie Bufnea, *mss.cit.*, p.145.

⁸⁵ Despre activitatea Comitetului de la Odessa, vezi Ioan I. Șerban, *op. cit.*, p. 115-117.

discreția forțelor inamice, nu erau de natură să-i încurajeze pe românii aflați în Odessa în acțiuni de genul celei propuse de Goga, mai ales că mulți se aflau acolo pentru a se pune la adăpost și nu din sentimente patriotice. Într-o astfel de atmosferă, nu este de mirare că printre refugiați, chiar și printre ardeleni, s-au găsit curând mulți opozanți ai acțiunii și chiar detractori care afirmau că poetul fugise din Iași nu pentru a continua lupta pentru întregire ci pentru a se pune la adăpost de eventualele urmări ale armistițiului de la Focșani. Fapt este că organizația pe care o crease s-a destrămat în scurt timp, fără șansa de a se mai organiza în Rusia altă acțiune de acest gen. De altfel, datorită împrejurărilor create de puciul bolșevic, la sfârșitul lunii ianuarie 1918 a încetat practic și existența Corpului Voluntarilor Români de la Kiev, activitatea pe această linie în rândul prizonierilor din Rusia rămânând să fie reluată în alte condiții, de la mijlocul anului 1918, până în mai 1920, de Legiunea Română de Vânători transilvăneni și bucovineni din Siberia⁸⁶.

După mai bine de o lună, Goga s-a înapoiat la Iași la fel de zbuciumat și deziluzionat cum era cu un an în urmă, după retragerea în Moldova. De data aceasta, nemulțumirilor sale li se adăuga și faptul că, sporind presiunile puterilor inamice pentru scoaterea României din război, nici măcar în scris nu mai putea comunica opiniei publice un gând, o idee, un suflu de îmbărbătare și încredere. Deși nu era oficial interzis, redacțiile ziarelor îl evitau, conștiente că numele lui era văzut ca un vârf de lance îndreptat împotriva austro-germanilor. Pentru a evita momentan contactul prea vizibil cu refugiații ardeleni, l-a rugat pe părintele Agârbiceanu să ia inițiativa străngerii rândurilor celor de peste munți în jurul ziarului *România*, pentru timpul cât va mai putea apăre⁸⁷.

Starea de depresie a poetului s-a accentuat și mai mult în aprilie 1918, odată cu moartea bunului său prieten mai vârstnic, Barbu Ștefănescu Delavrancea. Cam de atunci, după mărturia lui Elie Bufnea, a început să-i revină tot mai insistent gândul plecării în Occident. Era sfătuit, de altfel, de mulți să facă acest lucru, inclusiv de soția sa, care se opusese atât de vehement planului de plecare din 1917. Acum, Europa apuseană, Parisul îndeosebi, rămăseseră poate singurele locuri în care se mai putea face ceva pentru cauza românească. Prin urmare, ceea ce refuzase cu un an în urmă era tot mai hotărât să facă acum, mai ales că încheierea păcii separate cu inamicul făcea prezența sa în țară deosebit de riscantă. Era conștient că nu se putea aștepta din partea ocupanților la tratamentul tolerant de care beneficiaseră cei plecați în Occident cu “trenul Take Ionescu”. Autoritățile austro-ungare îl înscriseră încă de la începutul războiului în fruntea listei “trădătorilor de patrie”, așa încât dacă ar fi fost capturat îl aștepta în mod cert condamnarea la moarte.

Așadar, plecând spre Franța, Octavian Goga și însoțitorul său, publicistul Sever Bocu, au fost nevoiți să călătorească prin Rusia și Scandinavia, toate celelalte căi europene aflându-se sub ocupația Puterilor Centrale și a aliaților lor. Dând detalii asupra acestei călătorii cu “variate și numeroase peripeții”, el îi scria Hortensiei după sosirea la destinație că a străbătut ruta Chișinău-Odessa-Kiev-Kursk-Moscova-Petrograd-Tornev-Stockholm-Bergen-Aberdeen-Londra⁸⁸, ajungând la Paris în 30 septembrie 1918⁸⁹.

Octavian Goga a rămas în capitala Franței până în august 1919, timp în care, incluzându-se și primele luni ale Conferinței de Pace, s-a implicat activ în acțiunile întreprinse de emigrația română în vederea cunoașterii realităților și acceptarea aspirațiilor românești de către cercurile politice și opinia publică occidentală. În calitate de reprezentant de frunte al Consiliului Național al Unității Române, creat la Paris în 3 octombrie 1918, sub președinția lui Take Ionescu, prin condeiul său de excepție, prin contactele sale personale cu oameni politici și intelectuali de frunte din statele aliate, reputatul poet și luptător politic ardelen a făcut noi și însemnate servicii cauzei naționale. Activitatea pe care a desfășurat-o în Regatul României în anii primului război mondial primea în acest fel noi dimensiuni, situându-l în rândul celor mai de frunte artizani ai întregirii statale românești.

IOAN I. ȘERBAN

⁸⁶ Ioan I. Șerban, *op. cit.*, p. 177-253.

⁸⁷ A.M.U.: Elie Bufnea, *mss. cit.*, p. 146.

⁸⁸ B.C.S., Corespondență Octavian Goga, mss., cota 5346.

⁸⁹ Goga și Bocu au plecat din Iași în august 1918, data exactă nefiind cunoscută. Despre călătoria lor și activitatea desfășurată la Paris vezi: George Moroianu, *Luptele de emancipare ale românilor din Ardeal în lumină europeană*, București, 1929; Vasile Netea, *De la Petru Maior la Octavian Goga*, București, 1944; Onisifor Ghibu, *Oameni între oameni. Amintiri*, București, 1990; Ion Borcan, *Le Conseil National de l'Unité Roumaine*, în *Revue roumaine d'histoire*, 1968, VII, nr.6, p. 973; *Deux propagandistes de l'Iredenta transylvaine, à Paris*, în *La Roumanie*, Paris, I (1918), nr. 38 (octobre); *La proclamation du Conseil National de l'Unité Roumaine: le discours de O. Goga*, în *La Roumanie*, Paris, I (1918), nr. 39 (octobre) etc.

**UN MANUSCRIT INEDIT SUR L'ACTIVITE D'OCTAVIAN GOGA EN ROUMANIE
PENDANT LA PREMIERE GUERRE**

(II)

RÉSUMÉ

Suite à l'article paru dans le numéro antérieur de l'annuaire, l'auteur relève de nouveaux aspects sur l'activité d'Octavian Goga dans le Royaume roumain, après la déclaration de sa belligérance en août, 1916. Poète consacré et vrai militant politique, Octavian Goga s'est fait remarquer en tant que défenseur des objectifs nationaux de la guerre de Roumanie, appréciant que les Roumains réfugiés au-delà des Carpates, des territoires occupés par les Habsbourgs doivent occuper les premiers rangs. Ainsi, Goga fut un des plus actifs et enthousiastes promoteurs de l'action des Roumains de Transylvanie et Bucovine, recrutés parmi les prisonniers habsbourgs de Russie, Italie et France pour lutter comme volontaires pour l'union de l'État roumain. Conformément à cette deuxième partie de l'article, après que la Roumanie fut obligée de conclure la paix séparée avec les Pouvoirs Centraux, Octavian Goga, tout comme d'autres intellectuels roumains s'ont réfugié en France où il a continué pendant une année (août 1918 – août 1919) l'activité dédiée à l'union de l'État roumain et à sa renommé sur le plan international.